

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

**Министерство образования Республики Тыва
Управление образования Улуг-Хемского кожууна
МБОУ СОШ № 2 г.Шагонара**

СОГЛАСОВАНО

ЗДУВР начальных классов

 Хуурак Е.К.

Протокол №1
от «29» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

 Чадамба Г.Г.

Приказ №259/1-ОД
от «30» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

**учебного предмета «Родной (тувинский) язык»
для обучающихся 2 классов**

г. Шагонар 2023

I. Тайылбыр бижик.

2-ги класстың тыва дыл программазын Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарынга дүүштүр Александра Касхоевна Ойдан-оол, Эртине Деспичековна Ондар, Наталья Чоодуевна Дамбаны-биле тургускан. Ук программа Тыва Республиканың өөредилге, эртем болгаш аныктар политиказының ямызының өөредилге-методиктиг чөвүлелиниң чөпшээрели-биле чырыкче парлаттынып үндүртүнгөн.

Өөредиглиг план Э.Д.Ондарның «Методиктиг сүмелериниң» дузазы-биле ажыглаттынмышан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А.Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»- биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң национал девискээр кезээ 2-ги класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларның билииниң практиктиг болурунче угланмышан, программаны тургузарда эртемнииниң, дараалашкааның, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

2-ги класска И.Ч.Эргил-оолдун, Л.Д.Аракчааның, В.Ш.Монгуштуң «Тыва дыл» номун Тыва Республиканың ниити болгаш профессионал өөредилге ямызы бадылап, парладып үндүргөн.

II. Тыва дыл программазының ниити характеристиказы.

Эге школага торээн дылды ооредиринин кол сорулгазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыры, оларнын угаан ажылын сайзырадыры-биле, кижини бооп хевирлеттинери-биле тудуш харылзаалыг. Ол чул дээрге, оореникчилерни эки мозушпынарлыг, идепкейлиг, куш-ажылга ынак, хулээнген херээнге харысаалгалыг хамаатылар болурунга, таварышкан бергелерни бот миннип, ажып эртерин кижизидери, чаа чувени билип алыр чуткул-сонуургалын улам сайзырадыры болур.

Эге класс оореникчилеринин угаан ажылын болгаш чугаазын сайзырадырынын айтырыгларын уре-туннелдиг шийтпирлээринден школага ооренир бугу эртемнерин чедиишкинниг шингээдип алыры дорт хамаарылгалыг.

Чаартынган программада ооредилге материалдарын класстар аайы-биле хуваарда, чунун-даа мурнунда эртемнин бодунун логиказын барымдаалаан. Оон ынай 7-10 хар назылыг уругларнын назы-хар талазы-биле онзагайларын, оларнын чувени билип алырынга боданыр аргаларынын хире-шаан база ооренип корген.

Эге класстарга тыва дыл курузун система-конйентрастыг принципке ундезилээш, тургусканы ооредилге материалын улуг-улуг кезектеп шингээдип алыр органы бээр.

Уруглар эге класстарга фонетиканын, лексиканын, грамматиканын, шын бижилгенин болгаш чугаа сайзырадылгазынын эргежок чугула, эн кол эге билиглерни алыр. Олар устуку класстарга ооренир чуулдер-биле тудуш харылзаалыг, тыва дыл эртемнин амгы уеде чедишкиннеринге ундезилеттинген бооп турар. Оореникчилернин таныжар эге билиглери: состун фонетиктиг составы, состу слогтарга болгаш уткалыг кезектерге чарары, чугаа кезектеринин барык шуптузу болгаш оларнын эн кол хевирлери, янзылары, домактын чугула кежигуннери, элээн каш шын бижилгенин дурумнери. Ол ышкаш программада состун лексиктиг утказы, состун хой утказы, синонимнер, антонимнер-биле практика кырынга таныжары база кордунген.

III. Программаның үнелиг кол угланыышкыннары.

«Тыва дыл» деп эртемни эге школанын 2-4 класстарынга ооредирин барымдаалаан кол угланыышкыннары:

- Оореникчилернин чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонуургалын даштыкы хурээлелге, улусчу культурага, торээн дылынга, улусчу педагогикага даянып тургаш сайзырадыр;
- Ал-бодунга, ог-булезинге, торелдеринге, чонунга, социал хурээлелге, кижиторелгетенге, бугу делегейге хундукел болгаш олар дээш харысаалга оореникчинин сагыш-чурумундан илерээр кылдыр кижизидер;
- Билигнин, шингээдилгенин болгаш дуржулганын, ол ышкаш ооредилгенин янзы-буру хевирлеринин системазын уругларнын этнопсихологтуг онзагайларын болгаш назы-харын барымдаалап чедирер;
- Уругларнын айыыл чок чоруун хандыраар, мага-бодунун болгаш психиктиг кадыкшылын улусчу дидактика аргалары-биле камгалаар, быжыктыраар;
- Уругнун бот-тускайлан онзагайларын кадагалаар болгаш анаа деткимче коргузер.

2-ги класска тыва дылды ооредиринин кол сорулгалары:

1. Уругларны медреселдиди-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;
2. Оларга торээн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарынга чаңчыктыраар болгаш оларның дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлүн хайныктыраар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга үндезилээш, өореникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
6. Ооренип турар чүүлдерни сайгарып, болүктеп деннеп, түннеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чаңчыктыраар.

IV. Бот-тускайлан, предметтиг, метапредметтиг хевирлеттинери.

2-ги класска тыва дыл программанын шингээткенинин түннелинде:

Оореникчилерниң бот-тускайлан хевирлеттинген турары:

- Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ-медреселивисниң шынарын коргүзериниң кол чепсээ;
- Торээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптүг ажыглап билири.;

- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонuurгалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

Оореникчилерниң билииниң хевирлеттинери:

-Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырадырынга оореникчинин бот киржилгези;

- Аас чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландырады.

Оореникчилерниң предметтиг хевирлеттинген турары:

- Чаа материалды ханы билип алырынче угланган ажылдарны; номчулга, бижилге, уругларны янзы-бүрү бот- ажылдары, чугаасайзырадылгасы.

- Уннер болгаш ужуктерни ылгап билири.

- Ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап билири.

- Состерни слогтарга чарары.

- Состү шын кужуруп билири.

- Алфавитте ужуктерниң туружун болгаш ооң уjur-дузазын билири.

- Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын ылгап болгаш чогаадып билири.

-Домактың чугула кежигуннерин тып болгаш шыйып билири.

- Кым? чүү? кымнар? чүлөр? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билири.

- Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажылдарын чорудары.

- Домак болгаш харылзаалыг чугааны ылгап билири.

- 40-70 хире состен тургустунган эдертигни бижири.

Оореникчилернин билиинин хевирлеттинери:

-Торээн дылының бугу уннерин болгаш ужуктерин, оларның кол ылгалын билген уjurлуг.

-Состерде уннерни ылгап, оларның туружун тодарадып билер.

-Ажык, ажык эвес уннерни болгаш ужуктерни, кыска, узун ажык уннерни болгаш ужуктерни бот-боттарындан ылгап шыдаар.

-Домактарның болгаш состерниң анализ-синтезтиг сайгарылгасын кылып, домактардан состерни ылгап тывар.

- Состерни слогтарга чарып болгаш слог аайы-биле кожуруп билер.

- Алфавиттиң ужуктерин, оларның туружун билер.

- Домактарның чугула кежигуннерин тып болгаш шыйып билер.

-Бижимел болгаш парламал шриффт-биле бижиттинген состерни, домактарны иштинде слогтап адап тура, шын дүжүрүп бижири.

-Домак эгезинге улуг үжүктү бижири, соолүнге улуг секти, айтырыг, кыйгырыг демдектерин херек таварылгаларда салып билер.

- Хуу чүве аттарына улуг ужук бижиир.
- Торел состерни болүктөп, тып билир болгаш дазылын ангылап билир.
- Кым? чүү? кымнар? чулер? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билир.
- Харылзаалыг чугаа тургузуп билир.
- 40-70 состен тургустунган эдертигни бижип билир.

Оореникчилерниң метапредметтиг хевирлеттинген турары:

А) Ушкарып-башкаларынын:

Чогуур деннелге хевирлеттинген турар ужурлуг чүүлдери:

- Ооренип турар эртеминиң тема, болүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандырап.

Оореникчилерниң хевирлеттинген турары:

- Ооренген темазына алган билиглерин түннеп болгаш үнелеп билирин боттандырап;
- Тыва дылдын негелдери-биле өөренип алган дүрүмнерин ажыглап билири.

Б) Ханы билип алышкын:

Чогуур деннелге хевирлеттинген турар ужурлуг чуулдери:

- Ооредилге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харына дүүштүр янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүуру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири
- белен таблицаларны, схемаларны, созүглелдерни немээри
- дылдын адырлары: үн. үжүк, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бодүүн домак дугайында алган билиглерин деннеп, болүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болүктөп, түннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан созүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;

Оореникчилерниң билииниң хевирлеттинген турары болгаш ооренип алып аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;

- Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) Коммуникативтиг

Чогуур деннелге хевирлеттинген турар ужурлуг чүүлдери:

- аас чугаага диологту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- билдинмес чүүлдеринге айтырыгларны салып билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилерниңбилиглериниң хевирлеттинген турары болгаш ооренип алыр аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары

1-4 класстарга торээн дыл устуку класстарга ооренир тыва дыл болгаш литература эртемнериниң белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Тыва дылдың календар-тематиктиг планнаашкыны 2 класс (Неделяда 3 шак)

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Кичээлдин хевири	Ай хуну	
				план	факт
1	Бирги класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары. Домак. Үн, үжүк	1	Катаптаашкын		
2	Домак болгаш сос. Домак схемазы.	1	Чаа тема		
3	Домактарны шын тургузары	1	Чаа тем		
4	Ажык үннер болгаш үжүктөр	1	Билиин хынаары		
5	Ажык үннер болгаш үжүктөр	1	Чаа тема		
6	Хыналда диктант «Чайын» ар 33	1	Катаптаашкын		
7	Частырыглар-биле ажыл. Ажык үннер болгаш үжүктөр	1	Катаптаашкын		
8	Кыска болгаш узун ажык үннер	1	катаптаашкын		
9	Кыска болгаш узун ажык үннер	1	катаптаашкын		
10	Ч/с. Онаалгалыг дүжүрүп бижилге «Оол уругнуң сагыыр чүүлдери» ар 19.	1	Чугаа сайзырадылгазы		
11	Частырыглар-биде ажыл. Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөр	1	Чаа тема		
12	Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөр	1	Катаптаашкын		
13	Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөр	1	Катаптаашкын		
14	Ажык эвес үннер болгаш үжүктөр		Чаа тема		
15	Ажык эвес үннер болгаш үжүктөр	1	катаптаашкын		
16	Ажык эвес үннер болгаш үжүктөр	1	катаптаашкын		
17	Эгезинде д-т кирген сөстөр	1	Чаа тема		
18	Т-биле эгелеп бижиир тыва, туман, тайга, тур, тын деп сөстөр	1	Чаа тема		
19	Эгезинде т-д кирген сөстөр	1	Быжыглаашкын		
20	Эгезинде п-б кирген сөстөр	1	Чаа тема		
21	Эгезинде п-б кирген сөстөр	1	Чаа тема		
22	Эгезинде к-х кирген сөстөр	1	Билиин хынаары		
23	Диктант «Өөренип ал» ар.44	1	Катаптаашкын		
24	Частырыглар-биле ажыл Ф,ц,щ, деп үннерлиг сөстөр	1	Чаа тема		
25	Катаптаашкын. Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөр	1	катаптаашкын		
26	Я деп үжүктүг сөстөр	1	Чаа тема		
27	Я деп үжүктүг сөстөр	1	Быжыглаашкын		
28	Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөр	1	Катаптаашкын		
29	Э (е) деп үжүктүг сөстөр	1	Чаа тема		
30	Ё деп үжүктүг сөстөр	1	Чаа тема		
31	Ю деп үжүктүг сөстөр	1	Чаа тема		
32	Ь демдектиг сөстөр	1	Чаа тема		
33	Диктант «Өөреникчи Оюн-оол» ар.50	1	Билиин хынаары		
34	Частырыглар-биле ажыл. Слог.Сөстү слогтарга чарары	1	Чаа тема		
35	Сөстөрни көжүрери	1	Чаа тема		
36	Сөстөрни көжүрери	1	Катаптаашкын		
37	Сөстөрни слогтап көжүрери		Катаптаашкын		
38	Ч/с. Өөредиглиг эдертиг «Дилги» ар.42.	1	Чугаа сайзырадылгазы		
39	Частырыглар-биле ажыл. Тыва алфавиттин	1	Чаа тема		

	үжүктөри				
40	Тыва алфавиттин үжүктөри	1	Катаптаашкын		
41	Хыналда диктант. «Удавас Чаа чыл болур». Ар.50	1	Билиин хынаары		
42	Частырыглар-биле ажыл. Үннер болгаш үжүктөр		Катаптаашкын		
43	Сөс	1	Чаа тема		
44	Кым? Чүү? деп айтырыгларга харыылаттынар өостөр. Чүве ады	1	Чаа тема		
45	Кым? Чүү? деп айтырыгларга харыылаттынар өостөр. Чүве ады	1	Катаптаашкын		
46	Сөстөрни бөлүктээри болгаш сөстөргө айтырыгларны шын салыры	1	Чаа тема		
47	Сөстөрни бөлүктээри болгаш сөстөргө айтырыгларны шын салыры	1	Катаптаашкын		
48	Сөстөрни бөлүктээри	1	Катаптаашкын		
49	Чүвөлөрни көргүзөр сөстөрни домак иштинден айтырыглар дузазы-биле көргүзери	1	Катаптаашкын		
50	Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр. Демдек ады.		Чаа тема		
51	Демдек адын домак иштинден тывары.		Катаптаашкын		
52	Удурланышкак уткалыг сөстөр.	1	Чаа тема		
53	Ч/с эдертиг «Инек кадарчызы» ар.46	1	Чугаа сайзырадылгазы		
54	Частырыглар-биле ажыл. Демдек ады		Катаптаашкын		
55	Чүвөлөрнүн ылгавыр демдектерин көргүзөр сөстөрни шиңгээдип алганынга быжыглаашкын	1	Катаптаашкын		
56	Ч/с.Тест. Демдек ады	1	Катаптаашкын		
57	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр. Кылыг сөзү	1	Чаа тема		
58	Канчанган? Канчаар? Канчап тур? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөр.	1	Чаа тема		
59	Канчанган? Канчаар? Канчап тур? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөр.	1	Катаптаашкын		
60	Чүвөлөрнүн шынар демдээн, кылдыныын көргүзөр сөстөр.	1	Катаптаашкын		
61	Ч/с. Дүжүрүп бижилге «Чаъс» ар 96. Ат болгаш фамилияга улуг үжүк		Чугаа сайзырадылгазы		
62	Частырыглар-биле ажыл. Ат болгаш фамилияга улуг үжүк	1	Чаа тема		
63	Хуу аттарга улуг үжүктөрни бжири	1	Катаптаашкын		
64	Азырал амыттаннарнын аттарынга улуг үжүк	1	Чаа тема		
65	Азырал амыттаннарнын аттарынга улуг үжүк	1	Катаптаашкын		
66	Азырал амыттаннарнын аттарынга улуг үжүк	1	Катаптаашкын		
67	Чурттар, хоорайлар, суурлар, кудумчулар, хемнер аттарынга улуг үжүк	1	Чаа тема		
68	Чурттар, хоорайлар, суурлар, кудумчулар, хемнер аттарынга улуг үжүк	1	Катаптаашкын		
69	Диктант «Чайлагда» ар.62	1	Билиин хынаары		
70	Частырыглар-биле ажыл. Төрөл сөстөр.	1	Чаа тема		
71	Төрөл сөстөрни домак иштинден тывары	1	Катаптаашкын		
72	Төрөл сөстөрни домак иштинден тывары	1	Катаптаашкын		
73	-ла,-ле,-на,-не деп артынчы сөстөрни шын бжири	1	Чаа тема		
74	ла,-ле,-на,-не деп артынчы сөстөрни шын бжири	1	Катаптаашкын		

74	-даа деп артынчы сөстү шын бижири	1	Чаа тема		
75	Хыналда диктант «Чары мунганым» ар.70	1	Билиин хынаары		
76	Частырыглар-биле ажыл. -даа деп артынчы сөстү шын бижири	1	Катаптаашкын		
77	Домак. Төнгөн бодалдарны илередир	1	Чаа тема		
78	Домакта сөстөрнүң харылзаазы болгаш домакты делгередири	1	катаптаашкын		
79	Домакта сөстөрнүң харылзаазы болгаш домакты делгередири	1	Катаптаашкын		
80	Сөзүглел. Сөзүглелдиң бөлүктээшкини	1	Чаа тема		
81	Сөзүглел. Сөзүглелдиң бөлүктээшкини	1	катаптаашкын		
82	Домактың чугула кежигуннери кол сөс болгаш сөглөкчи	1	катаптаашкын		
83	Домактың чугула кежигуннери кол сөс болгаш сөглөкчи	1	катаптаашкын		
84	Кол сөс, сөглөкчи домактың чугула кежигуннери. Домак сайгарылгазы	1	катаптаашкын		
85	Кол сөс, сөглөкчи домактың чугула кежигуннери. Домак сайгарылгазы	1	катаптаашкын		
86	Ч/с. Чогаадыг «Час»	1	Чугаа сайзырадылгазы		
87	Частырыглар-биле ажыл. Домак сайгарылгазы	1	Катаптаашкын		
88	Домак сайгарылгазы	1	Катаптаашкын		
89	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери	1	Чаа тема		
90	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери	1	Катаптаашкын		
91	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери	1	Катаптаашкын		
92	Хыналда диктант «Чагаа» ар.74.	1	Билиин хынаары		
93	Частырыглар-биле ажыл. Домак дугайында быжыглаашкын.	1	Катаптаашкын		
94	Домак дугайында быжыглаашкын. Домак сайгарылгазы	1	Быжыглаашкын		
95	Домак дугайында быжыглаашкын. Домак сайгарылгазы	1	катаптаашкын		
96	Чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаары. Үннер болгаш үжүктөр	1	катаптаашкын		
97	Слогтар. Сөстү көжүрери	1	катаптаашкын		
98	Хыналда диктант «Час» ар.74	1	Билиин хынаары		
99	Частырылар-биле ажылю. Слогтар. Сөстү көжүрери	1	катаптаашкын		
100	Домактың чугула кежигуннери.	1	катаптаашкын		
101	Домактың чугула кежигуннери.	1	катаптаашкын		
102	Домак дугайында катаптаашкын.	1	катаптаашкын		